"שאלו שלום ירושלים" - מבט פוליטי על מקום קדוש משא ומתן ותעמולה בחוזה תל עג'ול-יפו (1229), בתוך: **לראות ולגעת: עליה לרגל ומקומות קדושים ביהדות, בנצרות ובאיסלאם** (חן יצחק, שגריר איריס עורכים) אוניברסיטה הפתוחה 2010, עמ' 231-247.

איוון פרידמן

"שאלו שלום ירושלים" – מבט פוליטי על מקום קדוש משא ומתן ותעמולה בחוזה תל עג'ול־יפו (1229)

על עובדות היסוד אין ויכוח: בפברואר 1229, בתל עג'ול־יפו, נכרת חוזה לעשר שנים בין פרידריך השני, "פלא העולם" (Stupor mundi), קיסר האימפריה הגרמנית וממלא מקום מלך ירושלים, לבין אלמלכ אלכאמל, שליט מצרים וראש המשפחה האיובית.[1] החוזה כלל את חלוקת ירושלים לריבונות נוצרית ולריבונות מוסלמית: ארבעים ושתיים שנים לאחר שחזרה לידי המוסלמים הועברה העיר לשלטון נוצרי, חוץ מהר הבית שנותר בריבונות מוסלמית. החוזה נחתם בלי שנורה אפילו חץ אחד בין הצדדים.

אך על פרשנותן של עובדות אלה והתעמולה שהתלוותה אליהן נשברו קולמוסים רבים מאז ועד היום. בעוד השליטים שחתמו על החוזה והתועמלנים שלהם בכל צד ניסו להציג את החוזה כהישג, הוא התקבל בתגובות נזעמות הן במחנה המוסלמי הן במחנה הנוצרי, בארץ ומחוצה לה. ניתוחו של ההסכם, שנתפס בידי היסטוריונים מודרניים כהצלחה גדולה ואילו בעיני בני הזמן נתפס ככישלון מהדהד, הוא נושא הדיון הנוכחי. מה הייתה משמעותו של חוזה שלום המחלק את ירושלים לפי מקומותיה הקדושים?

1 לפי מכתבו של פרידריך השני להנרי השלישי מלך אנגליה התאריך היה 18 בפברואר. *Rogeri de Wendower Flores historiarum*, ed. H.G. Hewlett, Rolls Series 84, 2, London 1887, p. 367; וכך, Matthew Paris, *Chronica majora*, ed. H.R. Luard, Rolls Series 57, 3, London 1876, p. 175 גם: *Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier*, ed. M.L. Mas Latrie, p. 465. ואילו על פי מקריזי, **אל סלוכ למערפת דול אלמלוכ**, מהדורת מ"מ זיאדה וע' אלטשולר, קהיר 1936, א, עמוד 230, שביתת הנשק הייתה מ־24 בפברואר לעשר שנים, חמישה חודשים וארבעים יום כמקובל במַהאדנה בין הצלבנים למוסלמים כדי להדגיש את הזמניות של החוזה שאינו חוזה שלום אלא שביתת נשק.

ירושלים הייתה משאת נפשם של הצלבנים ומטרת מסע הצלב הראשון, שהיה בו בזמן מסע צבאי ומסע צליינות למקום הקדוש ביותר לנצרות.[2] כשחזר צלאח אלדין וכבש את העיר מידי הפרנקים בשנת 1187 היה כיבוש זה גולת הכותרת של מסע ניצחונותיו אחרי קרב קרני חיטין. כל מסעות הצלב שיצאו לאחר שנת 1187, גם אלה שלא הגיעו כלל לארץ, מטרתם המוצהרת הייתה לכבוש מחדש את ירושלים. בשלהי מסע הצלב השלישי, מספר ז׳אן דה ז׳ואנוויל, התקרב ריצ׳רד לב הארי עם צבאו לירושלים עד כדי מרחק ראייה, אך האהיל על עיניו במגנו וסירב להביט בעיר, שכן מי שאינו יכול לכבוש אותה אין לו זכות לחזות בה.[3] ספק אם האירוע המתואר אכן התרחש, אך סביר שהתיאור הספרותי מבטא את דעת הקהל הפרנקית והאירופית שהאמינה שאת ירושלים צריך לשחרר בכוח מידי הלא מאמינים, לא במשא ומתן. לכרות הסכם לחלוקת ירושלים בלי להילחם עליה נתפס כשערורייה בעיני מוסלמים ונוצרים כאחד.

הפער בין המעשה הפוליטי לבין תפיסתו ותיאורו בעיני בני הזמן נובע לא רק ממבט פוליטי ואסטרטגי צר אופקים של התועמלנים, אלא גם ממקומה המיוחד של ירושלים בתודעת בני הזמן ומהות קדושתה וחשיבותה בעיניהם. אורה לימור, שתרומתה להבנת כתבי הנוסעים הנוצרים לארץ ישראל בימי הביניים ידועה לכול, הוסיפה באחרונה תרומה חשובה כשפיתחה את הדגם של "חלוקה בקודש" של בני דתות שונות ומתחרות במקום קדוש אחד. יהודים, מוסלמים ונוצרים ביקרו באותם מקומות קדושים וקיימו את טקסיהם בדרכים שונות: כמתחרים על המרחב הקדוש כל אחד לפי פרשנותו, כמחלקים את המרחב הקדוש בהתאם לכוחם או כשותפים לאותה מסורת של קדושה ולמיקומה בשטח.[4] ואולם לא ברור אם המסקנה הפוליטית ממציאות של שותפות בקודש, שמשמעה כאילו אפשר לחלק גם ריבונות על מקומות קדושים, התקבלה על דעת הקהל בן הזמן משני הצדדים.

---

2 J. Riley-Smith, *The First Crusade and the Idea of Crusading*, London 1986, pp. 22-24; Cf. C. Tyerman, *Fighting for Christendom: Holy War and the Crusades*, Oxford 2004, pp. 111-114; N. Housley, *Contesting the Crusades*, Oxford 2006, p. 7. האוסלי טוען שבמאה ה־12 הגבול בין מסע צלב למסע צליינות היה כה דק עד שלעתים הוא לא נראה כלל. לעומת זה, מלר ינסן טוען שאין לראות במסע הצלב הראשון מסע צליינות, ראו: J. Møller Jensen, "Peregrinatio sive expeditio: Why the First Crusade was not a Pilgrimage", *Al-Masaq* 15, 2 (2003), pp. 119-137

3 אמברואז מספר שירושלים נגלתה לעיני ריצ׳רד בעודו רודף אחר סרצני, ראו: סיפור הקורות של המלחמה הקדושה: שירת מסעו של ריצ׳רד לב הארי לארץ־ישראל, מבוא ותרגום: עירא כהנמן, ירושלים 2005, עמוד 372, שורה 9864. את סיפור המגן וההימנעות מלחזות בירושלים הוסיף ז׳ואנוויל, ראו: *Oevres de Jean Sire de Joinville comprenant l'Histoire de Saint Louis le credo et la lettre à Louis X*, ed. M. Natalis de Wailly, Paris 1867, p. 372

4 O. Limor, "Sharing Sacred Space: Holy Places in Jerusalem Between Christianity, Judaism and Islam", *In Laudem Hierosolymitani: Studies in Crusades and Medieval Culture in Honour of Benjamin Z. Kedar*, eds. I. Shagrir, R. Ellenblum and J. Riley-Smith, Aldershot 2007, pp. 219-231; B.Z. Kedar, "Convergences of Christian, Muslim and Frankish Worshippers: The Case of Saydnaya", *De Sion exibit lex et verbum Domini de Hierusalem: Essays on Medieval Law, Liturgy and Literature in Honour of Amnon Linder*, ed. Y. Hen, Tournhout 2001, pp. 59-69

שלום לא היה אידיאל לא בצד הנוצרי ולא בצד המוסלמי, או ליתר דיוק השלום היה בבחינת חלום משיחי שיקרה באחרית הימים ויתגשם בו ניצחונו של הצודק – המוסלמי או הנוצרי. עד אז, מלחמת הקודש – הג׳יהד ומסע הצלב – הייתה הדרך המכובדת בעיני הנצים להתייחס איש אל רעהו. גם באסלאם וגם בנצרות המערבית במאה ה־13 לא היה צורך להסביר יציאה למלחמת קודש; השלום הוא זה שדרש הסבר ותירוץ.[5] כל חוזה שלום היה בעייתי וחוזה שירושלים כרוכה בו היה מסובך שבעתיים. לכן, בחוזה בין הקיסר פרידריך השני הוהנשטאופן לסולטן האיובי אלמלכ אלכאמל ממצרים נכרכו מלכתחילה משא ומתן דיפלומטי עם תעמולה להצדקת החוזה כלפי פנים.[6]

נוסח החוזה לא נותר ככתבו ופרטי המשא ומתן ותוצאותיו ידועים לנו מכמה מקורות – ערביים, לטיניים וצרפתיים – שאינם עולים בקנה אחד. השיטה ההיסטורית המקובלת היא להשוות בין הדיווחים השונים או אפילו נוגדים, לחפש את המשותף ולהניח שההסכמה בין הטקסטים היא בבחינת עובדה היסטורית תקפה. כך בנה יהושע פראוור[7] את הפסיפס של תמונת החוזה וגם דוד אבולעפיה בספרו על פרידריך השני הלך באותה דרך.[8] לעומתם הציע ג׳יימס פאוול גישה אחרת: יש להתייחס למקורות השונים ככתבי תעמולה של הצדדים השונים ולכן אין לראותם כחלקים המצטרפים לפסיפס, אלא כגרסאות מנוגדות שאין לחפש הרמוניה ביניהן, אלא יש לנסות להבין את האינטרסים של כל צד כדי לבנות את התמונה של "מה באמת קרה".[9] התעמולה הייתה חלק מרכזי במדיניות של כל הצדדים – לא רק הצד המוסלמי לעומת הנוצרי, אלא כל צד פנה לכוחות בעלי ההשפעה במחנהו והמאמץ ההסברתי העיקרי הופנה פנימה.

הסולטן אלנאצר דאוד, שהשטחים שניתנו לנוצרים היו על חשבונו, ביקש מהסבט אבן אלג׳וזי לשאת דרשה בדמשק, מרכז שלטונו באותה עת. בספרו מראאת אלזמאן תיאר הסבט את הדרשה:

> הדרך לירושלים סגורה בפני חבורות המבקרים החסידים! מה רב האבל לאנשים החסידים החיים שם, כמה פעמים כרעו שם בתפילה, כמה דמעות שפכו שם. בשם אללה, לו היו עיניהם מעיין מים חיים לא יכלו לבטא את צערם, אם נשבר לבבם מאבל לא היה

---

5 Y. Friedman, "Peacemaking: Perceptions and Practices in the Medieval Latin East", *Conflict and Cohabitation*, *The Crusades in the Near East*, ed. K. Costick, Abingdon 2010, pp. 229-257

6 L. Ross, "Frederick II: Tyrant or Benefactor", *Al-Masaq* 15, 2 (2003), pp. 149-159; J. Drory, "Al-Nasir Dawud: A Much Frustrated Ayyubid Prince", *Al-Masaq* 15, 2 (2003), pp. 161-187

7 י׳ פראוור, **תולדות ממלכת הצלבנים בארץ־ישראל**, כרך ב, תל אביב **1963**, עמודים **186–193**.

8 D. Abulafia, *Frederick II*, London 1988, pp. 182-194

9 J.M. Powell, "Patriarch Gerold and Frederick II: The Matthew Paris Letter", *Journal of Medieval History* 25 (1999), pp. 19-26; idem., "Frederick II and the Muslims: The Making of an Historiographical Tradition", *Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages: Studies in Honor of Robert I. Burns S.J.*, ed. L. Symon, Leiden 1995, pp. 261-269

ממעט את כאבם. יאיר אללה את כבודם של המאמינים! הו מה גדולה הבושה לשליטים המוסלמים! לשמע אירוע כזה דמעות זולגות, הלב נשבר מאנחות, העצב מתגבר.[10]

דרשתו הייתה כה מוצלחת, מספר לנו הדרשן, עד שלא נותר איש מחוץ למסגד. משמרות מחאה התייצבו לפני אלכאמל והביעו את מחאתם. הכרוניקאי אבן אלאת׳יר, שלא היה מתומכי האיובים, טען כי אלכאמל עצמו ידע שהוא עושה מעשה מביש, מוציא לעצמו שם רע ומבטל את ההישגים של דודו, צלאח אלדין.[11]

הדגש בפגיעה בעלייה לרגל ואי־היכולת של מוסלמים להתפלל בירושלים בעקבות החוזה כנראה אינו תואם את העובדות, שהרי לפי ההסכם הר הבית והפולחן המוסלמי בו נותרו במעמדם הקודם, אך זה לא הועיל בעיני המבקרים המוסלמים. למסור את ירושלים לידי פרידריך היה מעשה מחפיר והשפה שמחו בה על אובדן הריבונות בעיר הייתה שפתם של עולי הרגל, כנראה משום שזו הייתה החשיבות העיקרית של ירושלים בעיני קהל מוסלמי בדמשק באותה עת.

הביקורת הנוצרית על החוזה הייתה לא פחות קולנית: שליח האפיפיור, הפטריארך ג׳רולד כתב דוח נזעם לאפיפיור גרגוריוס התשיעי, אויבו בנפש של פרידריך שאף החרים אותו ואסר עליו לצאת למסע הצלב.[12] הכרוניקאי מתיו פאריס, שבדרך כלל לא היה מתומכי האפיפיור, הכניס לכרוניקה שלו מכתב נוטף ארס שייחס לג׳רולד והיה ממוען ״לכל נאמני כריסטוס״.[13] במכתב זה תואר החוזה כמעשה הונאה מרושע (quanta... malitia quam fraudulentus tractatus).[14] כרוניקאי מקומי, הממשיך של גיום מצור, סיכם את הישגיו הטריטוריאליים של החוזה: ״פרידריך הותיר את הנוצרים שחיו בארץ הקודש בסכנה גדולה בירושלים, שכן העיר הייתה פרוזה ובלא הגנה״.[15] כלומר, גם ההישג של החזרת ירושלים לריבונות נוצרית היה חסר ערך. ההתעלמות מההישגים הטריטוריאליים של החוזה וביטול ערכו הביטחוני בוודאי אינם משקפים את העובדות, שהרי החוזה נשמר במשך כל עשר השנים שנקבעו בו והשטחים

---

10 Sibt ibn al-Jauzi, *Mir'at az-zaman*, *The Mirror of Times*, 432, trans. F. Gabrieli, *Arab Historians of the Crusades*, London 1969, p. 274

11 *The Chronicle of Ibn al-Athir for the Crusading Period from al-Kamil fi'l-ta'rikh*, trans. D.S. Richards, Part 3, Ashgate 2008, p. 292

12 *Epistolae selectae saeculi XIII e regestis pontificum Romanorum*, ed. C. Rodenberg, MGH *Ep. Saeculi XIII*, vol.1, Berlin 1883, no. 384, pp. 299-304

13 Powell, "Patriarch Gerold and Frederick II". פאוול טען שהמכתב מזויף. אין זה גורע מערכו כמשקף את התעמולה נגד פרידריך באירופה בעקבות החוזה. מתיו פאריס משקף את הדיווח שהגיע לאירופה ואת הביקורת על פרידריך בעקבות החוזה.

14 Matthew Paris, *Chronica majora*, p. 180

15 *Continuation de Guillaume de Tyr dite du manuscript de Rothelin*, RHC Occ II, Paris 1859, p. 526

שהועברו לנוצרים, ובכללם כל ירושלים חוץ מהר הבית (או רק ירושלים בלא הר הבית לפי דברי המתנגדים), לא הותקפו לפני שנת 1239. בפועל, ירושלים נשארה נוצרית עד כיבושה בידי החווריזמים בשנת 1244. בשני המחנות ההתקפות ותעמולת הנגד לא נבעו מהעובדות ומפרטי החוזה.

הרקע לחוזה

המשא ומתן בין הצדדים החל בשנת 1226 בסיציליה, הבסיס המדיני והתרבותי של פרידריך. באותו זמן נאבק אלמלכ אלכאמל עם אחיו, שליט סוריה אלמלכ אלמועט׳ם עיסא, על ההגמוניה באימפריה האיובית, מאבק שהיה המשך המלחמה על הירושה של צלאח אלדין. פח׳ר אלדין בן שיח׳ אלשיוח׳ נשלח כדיפלומט לחצרו של פרידריך להציע ברית אסטרטגית תמורת הישגים טריטוריאליים בארץ. שנים אחדות עברו מאז הושפל אלכאמל במסע הצלב החמישי למצרים ונאלץ להציע את כל ארץ ישראל המערבית תמורת נסיגת הצלבנים מדמייטה. בשנת 1219 ובשנת 1220 הוחמצו כמה הזדמנויות, שכן הצלבנים לא קיבלו את ההצעות לוותר על דמייטה תמורת ארץ ישראל שממערב לירדן.[16] אחת הסיבות לסירובם של הצלבנים באותה עת הייתה ציפייתם שפרידריך יופיע עם ציו ויכריע את מצרים כליל. כיוון שפרידריך לא קיים אז את נדרו ודחה גם בשנים הבאות את היציאה למסע צלב, גברו הכעס והחשדנות כלפיו בעולם הנוצרי. אלכאמל ידע להעריך את כוחו הבין־לאומי של פרידריך והעדיף אותו כבעל ברית במלחמותיו. לכן, כנראה, הציע לו תנאים דומים לאלה שהציע בשנת 1219 תמורת עזרה צבאית נגד אלמועט׳ם. אך אם בשנים 1219–1220 היה מצבו של אלכאמל נואש, הרי בשנת 1226 היה מצבו טוב הרבה יותר. אלכאמל ראה בפרידריך בעל ברית אפשרי בשל היותו קרוב בתרבותו למזרח ויכול להבין את הדיפלומטיה המצרית, ובעיקר משום שפרידריך היה בעל צי חזק וראש מעצמה והיה יכול להכריע במאזן הכוחות במזרח.[17] בהקשר של המלחמה על ההגמוניה באימפריה האיובית היה אפשר לוותר על ירושלים ועל חלקים מארץ ישראל.

השליח פחר אלדין התקבל בחצרו של פרידריך בקבלת פנים שהייתה מקובלת בחצרות השליטים המוסלמים, ופרידריך עשה כמיטב יכולתו ליצור אווירה דיפלומטית נוחה. הסכסוך בבית איוב היה בעיניו הזדמנות מצוינת להשגת הישגים טריטוריאליים ויוקרה בין־לאומית בלי

---

16 לפי ההמשך של גיום מצור בכתב יד רותלין, הנוצרים לא רצו כלל שלום: "ספדין (אל־עדיל) ובניו רצו לתת לפטריארך ירושלים את כל השטחים שהחזיקו הנוצרים בעת שהפסידו אותם ולשלם סכום גבוה כל שנה כדי שישרור שלום תמידי בינם לבין הנוצרים. שלום כזה לא רצו הנוצרים וכך התוכנית נכשלה, כי הנוצרים אמרו שלעולם לא יעשו שלום עם הלא מאמינים דבר שהוא נגד האל והצדק (contre Dieu et contre raison)". *Ibid*., p. 522.

17 J.H. Pryor, "The Crusade of Emperor Frederick II, 1220-29: The Implication of the Maritime Evidence", *The American Neptune* 52 (1992), pp. 113-132. אני מודה לג׳ון פריור על כי הסב את תשומת לבי למאמרו ואף שלח לי אותו.

לבזבז כוחות. התעמולה המוסלמית הדגישה את היחסים הלבביים ואת קבלת הפנים החמה, אך ברקע עמדה עורמה מדינית של פרידריך שניהל במקביל משא ומתן עם אלמועט׳ם. פרידריך, שהבין את השפה הערבית ואת תרבותה, פיתח יחסי ידידות עם השליח הדיפלומטי, שלח וקיבל מתנות וחידות, ובו בזמן דאג לאינטרסים שלו וקשר קשרים עם אלמועט׳ם, שהשטחים היו שלו, כדי להבטיח את תקפות ההצעות שהציע אלכאמל. פרידריך היה זקוק להישגים כצלבן כנגד אויבו העיקרי האפיפיור. האפשרות לבוא לארץ ישראל כמלך ירושלים ולהשיג כל מה שריצ׳רד לב הארי לא הצליח להשיג במסע הצלב השלישי יכלה להיות קלף יוקרתי במאבק עם הכנסייה. החזרת ירושלים והשגת הישגים טריטוריאליים נוספים בארץ היו אמורים להעמידו לא כצלבן סרבן ובוגד, אלא כדואג לעולם הנוצרי ומגן על קודשיו.

החוזה

כשפרידריך בא לארץ ישראל בנובמבר 1228 המצב כבר השתנה. אלמועט׳ם, יריבו העיקרי של אלכאמל שנגדו רצה בברית הצבאית עם פרידריך, מת בינתיים ומבחינת אלכאמל הסיבה העיקרית לברית לא הייתה קיימת עוד. אלכאמל ואחיו אלאשרף נפגשו בעזה בלי ידיעתו של האחיין אלנאצר דאוד וזממו להשתלט על השטחים של היורש ביש המזל שניסה להתמודד עם שני דודיו.[18] בואו של פרידריך בשעה זו היה מאוד לא נוח לאלכאמל, שלא היה לו עתה כל צורך בו, אך הוא גם לא רצה אותו כאויב, הן בגלל האיום החווריזמי שהלך והתקרב מצפון־מזרח הן בשל החשש מכוחו של פרידריך הנשען על הצי. לכן, כנראה, החליט אלכאמל, לאחר דחיות ומשחקי השהיה דיפלומטיים, לקיים חלק מהבטחותיו הקודמות לפרידריך. אלנאצר דאוד לא היה איום רציני כמו אביו, אך ההשתלטות על שטחיו לא נסתיימה והוא היה בקשרים, לרבות קשרי שידוכים, עם החווריזמים כבר משנת 1226 (ראו איור 1). בסוף שנת 1228 החווריזמים כבר התקרבו לארמניה ואכן נתפסו כאיום של ממש על האימפריה האיובית.[19] אלכאמל לא רצה לפתוח חזית נוספת עם נציג המעצמה הימית החשובה בים התיכון. הוויתור על שטחים שעדיין לא היו שלו ממילא נראה מחיר סביר להודנה עם פרידריך. הכרוניקאי אבן ואצל הסביר שאלכאמל נאלץ לוותר על ירושלים בשנת 1229 משום שהבטיח אותה לפרידריך ולא היה סיכוי שהוא יסכים לעזוב את הארץ בלא קיום ההבטחה.[20] הסבר זה נראה בוודאי למוסלמים כתירוץ עלוב, בייחוד בשל הפער בין הופעתו הצבאית של פרידריך בארץ לבין כוחו הממשי שלא נראה לעין. מתיו פאריס שם בפי ג׳רולד את הטענה שפרידריך בא עם ארבעים אבירים בלבד, דבר שאינו מתקבל על הדעת, אך המסע הצבאי של פרידריך מעכו ליפו, כשהטמפלרים

18 Drory, "Al-Nasir Dawud", pp. 161-187

19 Abulafia, *Frederick II*, pp. 182-190; S.R. Humphreys, *From Saladin to the Mongols: TheAyubids of Damascus*, *1193-1260*, New York 1977, pp. 195-204

20 Jamal ad-Din Ibn Wasil, *Mufarrij al-Kurub fi akhbar Bany Ayyub*, trans. F. Gabrieli, *Arab Historians of the Crusades*, London 1969, p. 269

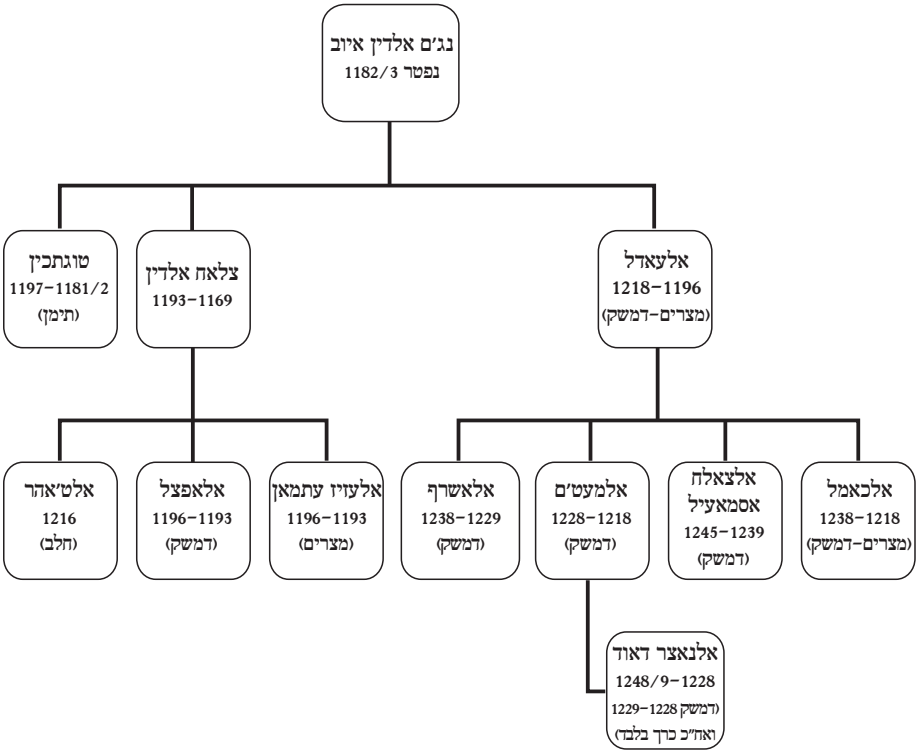

איור 1. השושלת האיובית

וההוספיטלרים שומרים על מרחק מצבאו בשל היותו מוחרם בידי האפיפיור, לא היה הפגנה צבאית מרשימה.[21] אלכאמל, מדינאי איובי בעל ראייה רחבה יותר ושיקולים פרגמטיים, יכול לשקול את מאזן הכוחות האמיתי ולהסכים בכל זאת לחוזה.

התעמולה

לפי תיאור התועמלן אבן ואציל: "מסרנו להם רק כמה כנסיות ובתים חרבים, המתחם הקדוש, הסלע הנערץ וכל אתרי הביקור האחרים שאליהם אנו עולים לרגל יישארו בידינו כפי שהיו, סמלי האיסלאם יוותרו כבעבר ולמוסלמים יהיה מושל משלהם לפרובינציה הכפרית ולמחוזה".[22] התעמולה שלו פנתה למושגיו של עולה הרגל המוסלמי וטענה שלא היה בחוזה ויתור של ממש מבחינת המוסלמים.

---

21 Matthew Paris, *Chronica majora*, Rolls Series 57: 3, p. 180

22 אבן ואצל, מפרג' אלכרוב, כרך רביעי, עמוד 244. תרגום: יוסף דרורי.

מייד אחרי החתימה על החוזה התחילה הדרמה שפרטיה סופרו כבר פעמים רבות: פרידריך ביקש לעלות לירושלים, הן כדי להפגין את הישגו הן כדי למלא את הנדר הצלייני־צלבני ולאפשר להמוני הצליינים, בעיקר תומכיו הגרמנים, לבקר בעיר. הסולטן דאג לו למלווה, הקאדי שמס אלדין, וציווה על התושבים המוסלמים לעזוב את העיר, חוץ מהר הבית. המואזין המשיך לקרוא והר הבית נשאר מוסלמי. ואז, כבמחזה מבוים היטב, פרידריך נכנס לכנסיית הקבר ביום ראשון (18 במרס 1229) ונשא את כתר ממלכת ירושלים בזכות בנו התינוק. היסטוריונים השוו את הטקס, מעשה חילוני של מלך מוחרם המתריס כלפי הכנסייה שהחרימה אותו, להכתרתו של נפוליון את עצמו.[23] קרוב יותר שפרידריך קיים טקס של נשיאת הכתר, הפגנת סמכות שהייתה מקובלת באירועים ממלכתיים, ולא טקס הכתרה חילוני, אך בעיני הכנסייה גם בכך הייתה התרסה גלויה כלפיה. רבי הכנסייה והמסדרים הלא גרמניים ראו בכך חילול הקודש והפטריארך ג׳רולד ותומכו הארכיבישוף של קיסריה הגיבו בהטלת חרם (אינטרדיקט), לא רק חרם אישי על פרידריך, אלא חרם על העיר ירושלים כולה, כלומר הפקעת הקדושה שאותה ביקשו הצליינים והשגתה הייתה ההישג העיקרי של החוזה מבחינתם. ג׳רולד ראה בחוזה אחיזת עיניים שאין לה קיום. אי־אפשר לחלק את ירושלים לריבונויות דתיות והעושה כן הוא כופר בעיקר. לאחר החלפת דברים קשים משני הצדדים, פרידריך, שהשיג הישג מדיני כה כביר, עזב את הארץ ב־1 במאי 1229 כשהקצבים של עכו זורקים אחרי אונייתו פסולת בשר ונפרדים ממנו בבוז. עם עזיבתו לאירופה, שם חיכו לו חיילי האפיפיור שפלשו לשטחו, החלה מלחמת התעמולה – בעולם הנוצרי ובעולם המוסלמי. פרידריך עצמו תיאר במכתבו להנרי מלך אנגליה את ההישג:

> ישמחו וירוממו באלוהים ויהללוהו בלב תמים, אשר להודיע כוחו, לא בסוסים ולא ברכב יתהלל. נתן תהילה לעצמו במתי מעט, להודיע ולהבין שהוא מהולל ברוממותו, איום בגדולתו, מפליא עצתו על בני אנוש, מחליף זמנים כרצונו ומאחד לבות עמים. כי בימים ספורים נסתיים באורח פלא אותו עניין, שזה זמן כה ארוך נסיכים רבים וגדולי עולם לא יכלו, לא בכוחות גדולים ולא בהטלת פחד.[24]

מטרת הפתיחה המליצית, כמקובל במכתבי התקופה, הייתה להצטדק על שירושלים לא נכבשה בכוח, אלא הושגה במשא ומתן לטובת הנוצרים. אשר לתנאי החוזה, פרידריך הדגיש שהוא כולל את "כל הדרך מיפו לירושלים, כשאמנם גם לסרצנים מותר לעלות לרגל, אך רק כמה שנרשה ובלא נשק".[25] ההסבר המתחשב בצורכי הצליינים בני דת אחרת אולי התאים לסיציליה, אך לא

---

23 פראוור, **תולדות ממלכת הצלבנים בארץ־ישראל, כרך ב, עמוד 193.** T.F. Madden, *A Concise History of the Crusades*, Oxford 1999, p. 163; J.N. Claster, *Sacred Violence: The European Crusades to the Middle East, 1095-1396*, Toronto 2009, p. 232

24 *Rogeri de Wendower Flores historiarum*, Rolls Series 84, 2, p. 365; Matthew Paris, *Chronica majora*, p. 173

25 *Ibid*.

התקבל על דעת בני התקופה בארץ ישראל. ההישג הטריטוריאלי מתואר במילים נלהבות: "בית לחם חזרה אלינו וכל השטח בינה לבין העיר ירושלים". ברור שמלך אנגליה ואירופים אחרים שאליהם כוון המכתב לא ידעו בדיוק מה פירוש "כל השטח בין בית לחם לירושלים" שגם בימי פרידריך לא היה נרחב יותר מהיום.

מכתב התעמולה שמביא מתיו פאריס רואה את הדברים אחרת לגמרי. פאוול מניח שהמכתב מזויף ולא ג'רולד הוא שכתבו, שכן המכתב קיצוני ותוקפני יותר מזה ששלח ג'רולד לאפיפיור ובו דיווח מפורט על האירועים תוך הצדקת פעולותיו של ג'רולד.[26] המכתב החשוד כמזויף רב ערך יותר מהדוח הפחות קיצוני ששלח ג'רולד לאפיפיור, שבו ביקש להצדיק את מעשיו ולתת פרטים רבים ככל האפשר.[27] דווקא המכתב "לכל נאמני כריסטוס", בין שג'רולד הוא המחבר או שהיה זה אחד מתועמלניו, משקף את מלחמת התעמולה שהתנהלה.

לפי מכתב זה, חטאו הראשון של פרידריך בארץ הוא עצם המשא ומתן, "הוא מייד שלח לסולטן מצרים שליחי שלום. התנהגות זו עשתה אותו לנקלה בעיני הסולטן ונתיניו".[28] החטא השני הוא משא ומתן סודי, בלא שיתוף האצולה והכמורה, כאילו היה אפשר להשיג הישג דיפלומטי כזה במשא ומתן גלוי וציבורי: "לאחר פגישות ארוכות וסודיות, ובלי להיוועץ עם איש מאנשי הארץ, הוא הודיע לפתע יום אחד שכרת שלום עם הסולטן".[29] רק בשלב שלישי באה ביקורת עניינית על חוזה כהסכם שאינו בר־קיימא: "הסכין עדיין בתוך הפצע, שהרי לא היה שום הסכם או שלום עם סולטן דמשק".[30] הטלת החרם על ירושלים מוזכרת כתגובה על מעשיו של פרידריך נגד אנשי הכנסייה בירושלים, ובעיקר הדומיניקנים והפרנציסקנים ש"הוא גרם לכך שכמה דומיניקנים ופרנציסקנים, שבאו ביום ראשון של התמרים להכריז את דבר האל יורחקו מעמוד הדרשה שלהם. הם הושלכו לארץ, נגררו והוכו ברחבי העיר כאילו היו שודדים".[31] פאוול מניח שאותם נזירים מטיפים היו המקור למכתב המזויף והיו בחוד החנית של התעמולה נגד פרידריך.

אם נפנה לתיאור המוסלמי מתברר ההאשמה של אותם מטיפים. לפי התיאורים הערביים, בביקורו של פרידריך בהר הבית הוא פגש בכומר (ואולי אחד המטיפים) שהחליט על דעת עצמו להפגין נוכחות נוצרית על ההר. פרידריך הגיב בחומרה. הסבט אבן אלג'וזי מתאר את האירוע: "הקיסר ניגש אליו כאילו רצה לבקש את ברכתו וסטר לו בחוזקה עד כי נפל ארצה. 'חזיר' צעק

---

26 ראו: Powell, "Patriarch Gerold and Frederick II"; Powell, "Frederick II and the Muslims" ומכתבו של ג'רולד לאפיפיור: *Epistolae selectae saeculi XIII e regestis pontificum Romanorum*, ed. C. Rodenberg, MGH *Ep. Saeculi XIII*, vol.1, no. 384, pp. 299-304

27 Matthew Paris, *Chronica majora*, pp. 179-184

28 Matthew Paris, *Chronica majora*, p. 180: "statim ad soldanum Babiloniae pacis nuncios destinavit. Propter quod in conspectus soldani et suorum paganorum factus est contemptibilis"

29 Matthew Paris, *Chronica majora*

30 Matthew Paris, *Chronica majora*, p. 181

31 Matthew Paris, *Chronica majora*, p. 183

'הסולטן כיבד אותנו ונתן לנו רשות לבקר במקום הזה ואתה יושב כאן ומתנהג כך! אם איש מכם יחזור לכאן אהרגנו'".[32] אבן ואצל מספר סיפור דומה: אחרי שפרידריך בליווי הקאצי שמס אלדין ביקר באתרי העלייה לרגל, כיפת הסלע ומסגד אלאקצא, "ראה כומר שנשא בידו את האוונגליון בדרכו להיכנס לאלאקצא. הקיסר קרא אליו: 'מה הביאך לכאן? בשם האל, אם מישהו מכם יבוא הנה שוב בלא רשות, אטול את ראשו! אנו עבדיו ומשרתו של אלמלכ אלכאמל. הוא נתן בידי את הכנסיות האלה לכם ולי במתת חסד. איני רוצה שאיש מכם יחרוג מסמכויותיו'".[33] הדגש בריבונות המוסלמית בהר הבית והכרתו של הקיסר בה הוא, כמובן, לצורכי התעמולה הפנימית המוסלמית, שגם היא הייתה דרושה בעקבות החוזה וקיומו בפועל בזמן ביקורו של פרידריך בירושלים. אך סביר מאוד שפרידריך אכן הגיב בחומרה על הפגנת נוכחות נוצרית בהר הבית, תגובה שהתקבלה בחומרה בצד הנוצרי.

האמנם יש לראות בתגובה הנוצרית תגובה פוליטית וקטנונית כפי שתיאר זאת פראוור?[34] נוסף על הנימוקים הפוליטיים נגד החוזה שהדגישו את חולשותיו, ציין פראוור בצדק שהר הבית לא היה המקום הקדוש ביותר לנוצרים בירושלים, אלא כנסיית הקבר, ולכן היו מתנגדי פרידריך בעיניו כפויי טובה.[35] הערה זו ודאי נכונה, אך אין לזלזל ביחסם של הצלבנים להר הבית. סילביה שיין והריברט בוסה כבר הראו שמייד עם כיבוש ירושלים בידי הצלבנים שונה היחס להר הבית, וממקום המקדש שישו ניבא עליו ש"לא תישאר אבן על אבן", שהיה אמור להישאר חרב, חזר ההר ועלה לגדולה כמקום קדוש.[36] הפרנקים זיהו בו את מקום מקדשם של שלמה ובני ישראל שהצלבנים היו יורשיהם האמיתיים, מקום "מקדש האדון" ו"מקדש שלמה", הוא אלאקצא, שנהפך למרכזם של הטמפלרים. בכתבי הצליינים פורטו מסורות קדושה חדשות וישנות שנקשרו בהר והתייחסו גם לברית הישנה וגם לחיי ישו ולברית החדשה. כדי להפגין את חשיבות הר הבית לצלבנים, די לראות את ההשקעה העצומה שהשקיעו הפרנקים בבנייה ובקישוט המבנים שעל הר הבית (ראו איורים 2–4). נדמה שמלבד כנסיית הקבר לא היה עוד מקום שהושקעו בו מאמצים אמנותיים כה רבים כמו בהר הבית. באחרונה נטען שיש לראות בשרידים הצלבניים על הר הבית spolia, כלומר שרידים בשימוש משני בבניינים שהם בעיקרם

---

32 Sibt ibn al-Jauzi, *Mir'at az-zaman*, *The Mirror of Times*, 432, trans. F. Gabrieli, p. 274

33 אבן ואצל, מפרג' אלכרוב, כרך רביעי, עמוד 245. תרגום: י' דרורי.

34 פראוור, תולדות ממלכת הצלבנים בארץ־ישראל, כרך ב, עמודים 189–190.

35 פראוור, שם, עמוד 189, הערה 40.

36 H. Busse, "Vom Felsendom zum Templum Domini", *Das Heilige Land im Mittelalter: Begegnungsraum zwischen Orient und Okzident*, eds. W. Fischer und J. Schneider, Neustadt 1982, pp. 19-32. ס' שיין, "הר הבית בתפיסה הנוצרית בימי הביניים", ספר זאב וילנאי, כרך א, ירושלים 1984, עמודים 182–194. S. Schein, *Gateway to the Heavenly City: Crusader Jerusalem and the Catholic West (1099-1187)*, Aldershot 2005, pp. 98-107

איור 2. כיפת העלייה בהר הבית

איור 3. כותרת צלבנית בכיפת העלייה

איור 4. כותרות מרפק במסגד הנשים

איוביים ואפילו ממלוכיים.[37] אך גם אם נניח שכל הכותרות והפיסול ששולבו בבניינים שעל הר הבית אינם אלא בשימוש משני, הרי ברור שהיה לשרידים תפקיד כלשהו על ההר בתקופה הצלבנית, מה שמוכיח את מרכזיותו וקדושתו של הר הבית בעיני הצלבנים נוסף על מסורות הקדושה הקשורות לישו שחזרו והתנחלו בהר בתקופת השלטון הפרנקי (ראו איורים 5–7).

ייתכן שפרידריך, שלא חונך בארץ ואולי לא הכיר את כל מסורות עולי הרגל שנוצרו בתקופה הפרנקית, לא היה יכול להעריך את החשיבות של ההר, אלא כרכוש ומושב של הטמפלרים שממילא היו אויביו ומתנגדיו ולא הייתה לו סיבה לדאוג לרכושם.

גורם נוסף שהיה יכול להקל את חלוקת ירושלים בשנת 1229 היא העובדה שהעיר הייתה ריקה מנוצרים מערביים בשנים 1187–1229. חלוקת העיר לא פגעה במרקם יישובי מבחינתו של פרידריך, שכן בתקופה האיובית הראשונה ישבו בירושלים מוסלמים, נוצרים מקומיים שנשארו במקומם ויהודים שהורשו לחזור אליה אחרי כיבושי צלאח אלדין. היחידים שסבלו היו אותם מוסלמים שלפי הסבט אבן אלג׳וזי עזבו תוך קינות, בכי ומחאות קולניות וקולם לא נשמע אצל תועמלניו של אלכאמל.[38] מאחר שחומות ירושלים נהרסו בידי אלמועט׳ם בשנת 1219 יש להניח שחלק מאוכלוסיית העיר עזב עוד לפני החוזה עם פרידריך.

---

37 B.Z. Kedar and D. Pringle, "1099-1187: The Lord's Temple (Templum Domini) and Solomon's Palace", *Where Heaven and Earth Meet: Jerusalem's Sacred Esplanade*, eds. O. Grabar and B.Z. Kedar, Jerusalem 2009, pp. 141-142. וראו את הצילומים היפהפיים בעמוד 143 מכיפת העלייה (קובת אלמיראג׳). באותו פרק מסוכמות כל מסורות הקדושה שהוצמדו להר בתקופה הצלבנית.

38 ראו סיכומם אצל פראוור, תולדות ממלכת הצלבנים בארץ־ישראל, עמוד 191.

איור 5. כותרת מרפק בחזית מסגד אלאקצא

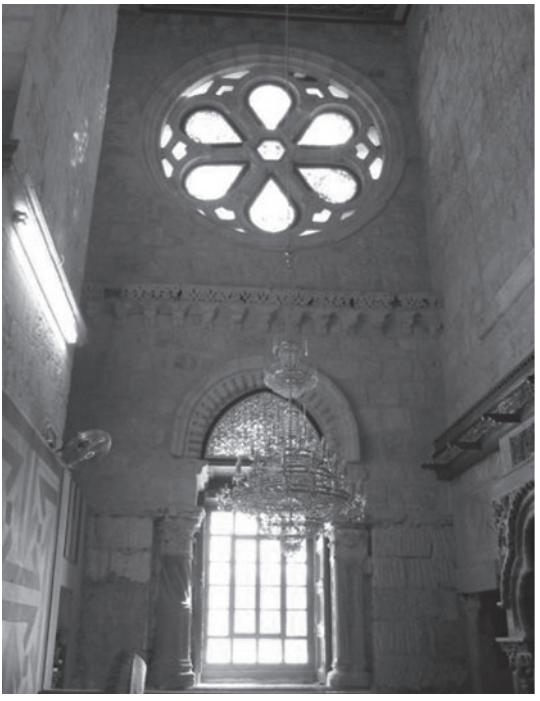

איור 6. זאוויה זכריה: קפלה צלבנית

איור 7. כותרת צלבנית במחראב בפינה הדרומית־מזרחית של מסגד אלאקצא

כיצד יכול אלכאמל לוותר על ירושלים? יש לציין שהוא לא היה השליט האיובי היחיד שהרהר באפשרות זו. כבר אחרי מסע הצלב השלישי ניהל צלאח אלדין בעצמו משא ומתן עם קונרד ממונפרה מאחורי גבו של ריצ׳רד לב הארי ובו הוצעה חלוקת ירושלים.[39] המשא ומתן נכשל, קונרד תואר כבוגד בידי תומכי ריצ׳רד ועם רציחתו ארבעה ימים אחר כך ירד העניין

39 "תוכניתו המרושעת של המרקיז: הוא כרת חוזה שלום עם צלאח אלדין תמורתו יקבל כהפקד חצי מהעיר ירושלים והמבצרים של ביירות וצידון ומחצית כל האדמה בצד הזה של הנהר. צלח אלדין היה מרוצה מתנאים אלה, אך אחיו סיף אלדין התנגד נמרצות". *Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi*, ed. W. Stubbs. *Chronicles and Memorials of the Reign of Richard I*, vol. 1. Rolls Series 38, London 1864, trans. H.J. Nicholson as *Chronicle of the Third Crusade*, Aldershot 1997, Book 5, chapter 24, pp. 303-304. לפי בהה אלדין אבן שדאד, השיחות החלו בתחילת ספטמבר 1191, אך החוזה נחתם ב־24 באפריל 1192, ארבעה ימים לפני רציחתו של המרקיז קונרד. Baha al-Din Ibn Shaddad, *The Rare and Excellent History of Saladin*, trans. D.S. Richards, Aldershot 2001, pp. 302-303, 332

מהפרק. כפי שראינו לעיל, בשנת 1219 הציע אלכאמל הרבה יותר מירושלים וגם בפעם זו המשא ומתן נכשל. המוזדעזע העיקרי מהפקרת ירושלים, אלנאצר דאוד, שניסה לכבוש את העיר בשנת 1239 ולהשיב את עטרת צלאח אלדין ליושנה, חתם בעצמו על חוזה עם הפרנקים בשנת 1243, חוזה שהעביר את כל ירושלים, לרבות הר הבית, לידיהם.[40] בעיני השליטים האיובים, על אף תעמולת הג׳יהד והמלחמות נגד הצלבנים, ירושלים הייתה קלף מיקוח שאפשר לוותר עליו מסיבות פרגמטיות, מדיניות.[41] בסופו של דבר, אלכאמל, האיש שוויתר על העיר לפרידריך, נותר בעמדת הבכורה באימפריה האיובית ולא איבד את ההגמוניה שלו בעקבות החוזה משנת 1229.[42]

על אף הביקורת משני הצדדים החזיק החוזה מעמד כל עשר השנים שנקבעו בו וחודש שוב עד 1244. בסופו של דבר, ירושלים עמדה בחלוקתה עד שנת 1243 ונכבשה בשנת 1244 בידי החווריזמים, שהרסו במעשה ונדליזם את הקברים בכנסיית הקבר והחזירו את ירושלים בשלמותה לשלטון האסלאם.

לעומת זה, הביקורת נגד פרידריך לא שככה והאפיפיור ושליחיו דאגו ללבותה בדרכים שונות ולחזק את מתנגדי הקיסר הפוליטיים בארץ. אך לעומת הפטריארך, שטען במכתבו לאפיפיור כי הכנסייה לא הרוויחה דבר מהחוזה ופרידריך זכה רק בכמה כפרים עלובים בדרך לירושלים,[43] הרחיב האפיפיור במכתבו לדוכס אוסטריה את הטיעון לכיוון הדתי־הצלייני: פרידריך הפקיר את המקום הקדוש שבו הוצג ישו במקדש, את מקום מושבו כשהתווכח עם החכמים וענה לשאלותיהם, את הכס הזה זרק בחוסר כבוד והושיב במקומו את מוחמד הארור.[44] הפקרה כזו של קדושה, ובעיקר הסובלנות כלפי בני דת אחרת והכרה בזכותם של המוסלמים על הר הבית, הייתה בלתי מתקבלת על הדעת.

פן נוסף של התעמולה הקשורה לחוזה הוא ההאשמות שפרידריך לא רק התרועע עם המוסלמים, אלא בעצם היה מקורב אליהם, בן בלא דת, מציאות שלא התקבלה על דעת כל הצדדים במאה ה־13. בנושא זה הייתה תמימות דעים בין התועמלנים. כך חוזר הן בתיאור של מתיו פאריס הן בתיאור האפיפיור משנת 1239 שפרידריך התבדח על חשבון הנצרות והביע דברי כפירה:

> במשך הזמן שמו הטוב של הקיסר פרידריך השני נפגע פגיעה קשה. כי אמרו עליו שהוא פקפק באמונה הנוצרית ודיבר באופן שלא רק מראה את חולשת אמונתו, אלא גם גרם

---

40 J. Drory, "Al-Nasir Dawud", p. 171

41 J. Drory, "Al-Nasir Dawud", p. 177

42 אני מודה לפרופ׳ יוסף דרורי על הערה זו.

43 ״להווה ידוע שלא החזירו לאפטריארך מחוץ לעיר אף שעל אדמה וכך גם בנוגע לרכוש כנסיית הקבר ולהוספיטל של יוחנן הקדוש ולא לאבות המנזר של הלטינה ושל מרים מעמק יהושפט... והכפרים שנאמר עליהם שיש להחזירם הם מועטים ואינם בעלי ערך״ (*Epistolae selectae*, p. 301).

44 *Ibid*., p. 315

לחומרת כפירתו הנוראה ודברי הבליעל שלו. כי אומרים שהוא הצהיר, אם כי אין זה ודאי, ששלושה רמאים סובבו בכחש את בני זמנם בחוכמה ובמרמה והם משה, ישו ומוחמד. וכן הוא הביע רעיונות שטות שונים על האוכריסטיה. ישמור האל כל מי שיש לו יכולת החלטה מלפתוח את פיו ולחזור בלשונו על דברי בלע כופרים כאלה. כי מבקריו טענו שפרידריך העדיף את תורת מוחמד על זו של ישו כריסטוס ושהפך כמה זונות מוסלמיות לפילגשים. השמועה התפשטה בין אנשים שהאל כעס בשל שליט שכזה שהיה ידיד ובעל ברית לסרצנים במקום לנוצרים. מבקריו, ששאפו להשחיר את שמו, ניסו להוכיח זאת בכל מיני נימוקים. רק האל היודע כול, יודע אם הם חטאו או לא.[45]

השמצות אלה קרובות לדבריו של האפיפיור במכתבו Ascendit de mari bestia (עולה המפלצת מהים) מ־21 ביולי 1239:

מלך זה, בן המגפה, קבע שהעולם הלך שולל אחר שלושה מפתים, ואנו משתמשים במילותיו, והרי הם ישו כריסטוס, משה ומוחמד. ובעוד שניים מהם מתו בתהילה, ישו בבירור נתלה על צלב. נוסף על כך, הוא אמר במילים מפורשות, או ליתר דיוק שיקר ואמר שכל מי שמאמין שהאל נולד מבתולה הוא שוטה. הוא אישר את כפירתו בקובעו שאיש אינו יכול להיוולד בלי שהורתו הייתה על ידי חיבור של גבר ואישה ושעל המין האנושי להאמין רק במה שאפשר להוכיח על ידי הטבע והשכל.[46]

מבחינת האפיפיור ומבחינת דעת הקהל הנוצרית כפירה היא החטא הגרוע מכול. ייתכן שבמקרה זה הדימוי של ידיד האסלאם והמוסלמים היה דווקא תעמולה של פרידריך עצמו. לפי תיאורם של אבן ואצל ושל הסבט אבן אלג׳וזי, פרידריך התבדח על חשבון הנצרות גם בהיותו על הר הבית והיה מעוניין בדימוי של ידיד הסולטן. שערורייה בעיני הנוצרים הייתה מחיר זול בשביל חוזה שיכלול את ירושלים.[47] אך בסופו של דבר, גם המוסלמים התקשו לבלוע את הדימוי החילוני, השכלתני של פרידריך. הם אולי הסכימו שהוא "פלא העולם", אך תיארו אותו בזלזול כנמוך קומה, קרח, שאם היה נמכר לעבד לא היה זוכה במחיר גבוה.[48] בחברה הדתית של ימי הביניים, סובלנות והבנה לדת האחר עוררה חשדנות ולא אמון. צלבן אידיאלי הוא מי שנלחם באסלאם, לא מי שמבין ללבם של המוסלמים ומשיג מהם הישגים דיפלומטיים.

---

45 Matthew Paris, *Chronica majora*, pp. 520-521

46 *Epistolae selectae*, p. 653

47 J. Powell, "Frederick II and the Muslims"

48 אבן ואצל, דף 122, תרגום דרורי. כמו כן ראו: F. Gabrieli, *Arab Historians of the Crusades*, London 1969, p. 279; Sibt ibn al-Jauzi, *Mir'at az-zaman*, *The Mirror of Times*, 432, trans. Gabrieli, p. 275

כך יש, לדעתי, להבין את הסיפור שפתחנו בו, תיאורו של ז׳ואנוויל את המלך הצלבן האידיאלי, ריצ׳רד לב הארי ובעקבותיו מלכו שלו, המלך לואי התשיעי הקדוש. וכך כותב ז׳ואנוויל:

> אדוני, קרב הנה וראה לך את ירושלים״! כשהמלך שמע זאת כיסה את עיניו במגינו ובבכי תמרורים פנה לאדוננו: ״האל, האדון הטוב, אני מתפלל אליך שלא תיתן לי לחזות בעיר הקדושה כי איני יכול לשחררה מידי אויביך.[49]

מאחר שז׳ואנוויל כתב כשני דורות לאחר תקופתו של פרידריך, יש כאן יותר משמץ ביקורת על פרידריך שבחר לקיים את נדר הצליין שלו ושל חייליו ולא נהג כמו ריצ׳רד ולואי הקדוש, שהבינו כי ״אם הוא, המלך הנוצרי ביותר, היה הולך כצליין בלי לשחרר את העיר, כל המלכים שיבואו אחריו יסתפקו בעלייה לרגל כמו שעשה מלך צרפת ולא יקדישו מחשבה לשחרור ירושלים״.[50]

התיאור של ז׳ואנוויל את ריצ׳רד לב הארי מראה על תהליך ספרותי שבו נפרדו דרכיהם של הצליין והצלבן. ריצ׳רד אכן סירב ליהנות מהחוזה עם צלאח אלדין שאיפשר עלייה לירושלים וגם ניסה למנוע את החיילים שלו ובעיקר את הצרפתים מלקיים את נדר הצליינות ולבקר בירושלים. זאת משום שלא רצה שיפסיקו את שירותם הצבאי כצלבנים ויחזרו הביתה לאחר שזכו לקיים את נדרם.[51] ז׳ואנוויל הפך את מעשיו לאגדה על הצלבן המושלם, שלא רצה לחזות בעיר אם אינו יכול לכובשה. לואי התשיעי עמד באותו מצב וגם הוא בחר לא לנסות לכבוש את ירושלים. לכאורה פרידריך הצליח במקום ששני המלכים הצלבנים, ריצ׳רד לב הארי ולואי הקדוש, נכשלו. אך ז׳ואנוויל, שכנראה משקף את דעת הקהל באותה תקופה, בבירור העדיף את הלחימה על ירושלים מהשגתה בדרכי שלום. מעתה צליין הוא מי שעולה לרגל לירושלים בלא קשר לשלטון ולריבונות השוררים בה וכל מטרתו להתפלל במקומות הקדושים, ואילו על הצלבן להילחם עליה גם אם במחיר חוסר היכולת לקיים את נדר העלייה לרגל. בעיני בני התקופה פרידריך היה כישלון ואילו ריצ׳רד לב הארי ולואי הקדוש נתפסו כצלבנים אידיאליים ובמידה מסוימת דימוי זה הונחל גם להיסטוריה המודרנית.

---

49 *Oevres de Jean Sire de Joinville comprenant l'Histoire de Saint Louis le credo et la letter à Louis X*, ed. M. Natalis de Wailly, Paris 1867, p. 372

50 *ibid*.

51 אמברואז, סיפור הקורות של המלחמה הקדושה, שורות 11798–11856.